

אוניברסיטת בר אילן
הפקולטה למדעי החברה
ביה"ס לתקשורת

עבודה יישומית

בנושא:

כוחה של תמונה מול גבולות המוסר

מוגש במסגרת הקורס:

דת, כסף וכוח במדיה

מרצה:

ד"ר צוריאל ראשי

מגישה: כינרת אגא

ת"ז: 300942505

תאריך הגשה:

15.10.2015

שנה"ל תשע"ה

תוכן עניינים

1.....מבוא

2.....שיטת המחקר וארגון הכלים המתודולוגי

רקע תאורטי :

1. חופש הביטוי, חופש המידע וזכות הציבור לדעת.....2-3

2. כבוד האדם וחירותו, הזכות לפרטיות והזכות להגנה על רגשות.....3-4

3. כבוד המת וזכויותיו.....5

4. פרסות מוות או גופות בתקשורת- התייחסות גופי התקשורת ומוסדות המדינה.....5-6

5. רשתות חברתיות בימנו וההסברה במדיה.....6-7

8.....מקרי בוחן

9-17.....דיון

17-18.....מסקנות

18-19.....סיכום

20.....בבילוגרפיה

22-29.....תמונות

מבוא

עבודה זו חושפת ולו במעט את אופן הסיקור בתקשורת הישראלית. הן בעיתונות הכללית-חילונית והן בעיתונות הדתית-חרדית. הצגת השוואה בין העיתונים מראה את השוני הקיצוני בדרכי הסיקור בין האחד לשני. נשאלת השאלה, איזו דרך סיקור היא ה'נכונה', ה'צודקת', והאם בכלל אפשר לקבוע מהם הגבולות הראויים לסיקור תמונות מאירועים קשים אלו.

בעבודה זו אציג השוואה בין עיתון ידיעות אחרונות לבין עיתון המודיע. בנוסף לכך, אציג דעות שונות של אנשי ציבורים שונים מתוך מאמרים, כתבות בעיתונות ואף מתוך פרוטוקול של ישיבה בכנסת בנושא.

מתוך השוואה ומתוך השמעת הדעות השונות אנסה לגבש את הגבולות הראויים לסיקור תמונות מזירות פיגועים ואירועים קשים אל מול המוסר והאנושיות.

שיטת המחקר וארגון הכלים המתודולוגי

1. שאלת מחקר:

מהם גבולות הסיקור הראויים בפרסום תמונות מזירת פיגועים ואירועים קשיים מול המוסר והאנושיות?

2. מתודולוגיה:

במחקר זה אבדוק כיצד כלי תקשורת סקרו את מקרי הבוחן, ובתוך כך: אלו תמונות שולבו בהם וכיצד הציבור, מוסדות ציבור וגופי תקשורת הגיבו לפרסומים. הבדיקה תערך על ידי עיון בעיתונות הכתובה: 'ידיעות אחרונות' (יומון לציבור הכללי) מול 'המודיע' (יומון לציבור החרדי). תחום הזמן: מיום למחרת האירוע ועד ליומיים אחרים. וכן על ידי ניתוח כתבות, מאמרים ופרוטוקולים אודות פרסום אסונות בתקשורת.

רקע תיאורטי

1. חופש הביטוי, חופש המידע וזכות הציבור לדעת

חופש הביטוי הוא זכות מסוג חירות. זהו החופש של האדם להשמיע את דעתו ולשמוע את דעת זולתו. מתוך זכות זו נגזרות זכויות נוספות כדוגמת הזכות לקבל מידע והזכות להגיב על מידע. לזכות זו יש טעמים רבים והעיקרים שבהם: (1) 'הצורך לחשוף את האמת', הבטחת חופש הביטוי תאפשר להשקפות ורעיונות שונים להתחרות אלה באלה. בסופו של דבר האמת תנצח במאבק הרעיוני. (2) 'הגשמה עצמית של האדם', חופש הביטוי מבטיח ומעניק לאדם את היכולת לפתח את יכולותיו הרוחניות והאינטלקטואליות ובכך לגבש לעצמו את השקפת עולמו באופן חופשי. (3) 'מבסס את חופש הביטוי על המשטר הדמוקרטי'. חופש הביטוי הוא תנאי חשוב וחיוני לקיומו ולהתפתחותו של המשטר הדמוקרטי (ברק, 1990, עמ' 3-4).

חופש הביטוי מוגדר במשפט הישראלי כבעל מעמד גבוה לעומת ערכים אחרים. "על כך נטען כי יש להציב את השמירה על חופש הביטוי כראש וראשון בשיקולים כאשר זכות זו מתנגשת עם רעותה, כי 'מבחינת החלוקה האנכית מעמדו של חופש הביטוי [...] גבוה ממעמדן של זכויות וחירויות רבות אחרות' וכי 'בהתנגשות בין זכויות מתחרות שמור לחופש הביטוי מעמד של 'זכות עילאית'". עם זאת, לעיתים מתואר חופש הביטוי כבעל מעמד עקרוני שווה לשיקולים אחרים המחייב איזון 'אופקי' ביניהם, כפי שנפסק בעניין היחס הכללי בין חופש הביטוי ובין הגנה על שמו הטוב של האדם, ובין חופש ההפגנה כהיבט של חופש הביטוי ובין פרטיותו של אדם" (שגב, 2008, עמ' 65-66).

שתי זכויות נוספות הקשורות באופן הדוק לחופש הביטוי הן: הזכות לחופש המידע וזכות הציבור לדעת. חופש הביטוי כולל בתוכו את הזכות לקבל מידע היות שחלק מהטענות המרכזיות המצודדות בחופש הביטוי תומכות גם בחופש המידע. טענה אחת מבוססת על הקשר בין חופש המידע ובין גילוי האמת. טענה נוספת מצביעה על החשיבות של מידע נגיש לאוטונומיה האישית, כלומר, לאפשרות שיש לתת לאנשים להחליט כיצד לנהוג, ולחשוב בנוגע לנושאים מרכזיים בחייהם. הטענה האחרונה מצביעה על קשר הדוק בין חופש המידע ובין משטר דמוקרטי ראוי.

זכות הציבור לדעת וחופש המידע, על אף שלעיתים פוגעות בזכות הפרטיות היחיד, ראויות וחיוניות לחברה שכן בני אדם מושפעים ותלויים זה בזה (שם, עמ' 338 ; סגל, 1996. עמ' 104).

2. כבוד האדם וחירותו, הזכות לפרטיות והזכות להגנה על רגשות

כבוד האדם נגזר מהמסורת היהודית, על פיה נברא האדם בצלם האלוהים: "חביב אדם ברא בצלמו". ערך זה הינו ערך מרכזי ביהדות, וניתן לראות זאת בכך שהאדם מצווה בכבוד חברו ככבודו "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך". מהמורשת היהודית המושג עבר לנצרות ובהמשך פותח על ידי פילוסופים רבים והתגלגל אל תחום המשפט המודרני (ברק, 2005). "כבוד האדם משמעותו ההכרה כי האדם הוא יצור חופשי, המפתח את גופו ורוחו על פי רצונו. במרכזו של כבוד האדם מונחות קדושת חיי האדם וחירותו. ביסוד כבוד האדם עומדים האוטונומיה של הרצון הפרטי, חופש הבחירה וחופש הפעולה של האדם. כבוד האדם הוא החירות של האדם לעצב את חייו ולפתח את אישיותו כרצונו. ביסוד כבוד האדם מונחת ההכרה בשלמותו הפיזית והרוחנית של האדם, באנושיותו, בערכו כאדם, וכל זאת בלא קשר למידת התועלת ממנו לאחרים" (שם, עמ' 227). מכאן נגזרות זכויות שונות הנוגעות בכבוד האדם: חופש הביטוי, הזכות לפרטיות, הזכות לשוויון בין בני האדם, הזכות לשוויון הזדמנויות והטבות שהמדינה מעניקה, החופש לפתח את האישיות- שמשמעותו חופש דת ומצפון, חופש יצירה, חופש תנועה, חופש מידע, חופש אסיפה, תהלוכה, הפגנה, התאגדות והתארגנות. עוד יצוין כי כבודו של אדם נפגעת אם חייו או שלמותו (הגופנית או הנפשית) נפגעים (שם, עמ' 279-280). יתר על כן, יש לצאת מנקודת הנחה ש"כבוד האדם" הוא כבודו של האדם כיצור חברתי ולכן כבודו של היחיד חייב להתחשב בכבוד זולתו. "אין להכיר במלוא חופש הרצון של הפרט, כחלק מכבוד האדם שלו, אם בכך הוא פוגע בכבוד האדם של פרט אחר. אדם כזה אינו זכאי להגנה על כבודו אם הוא אינו מוכן להגן על כבוד זולתו" (שם, עמ' 277).

אחת ההצדקות לזכות לפרטיות היא הטענה שזכות זו נגזרת מתוך כבוד האדם. קמיר (2005) טבעה את המונח "כבוד מחיה"- אשר משמעותו, כיבוד האחר כמו שהוא בלי התערבות. לפיה, כל אדם הוא אישיות נפרדת בעלת כבוד במובן הסגולי, כך שהתערבות חיצונית בחיי אחד פוגעת בכבודו, מצמצמת את מרחב השליטה העצמי שלו ומכפיפה אותו לאחרים. כלומר, הפרטיות מאפשרת הגנה על המרחב האוטונומי ושליטה עצמית (שם, עמ' 34-35). הצדקה נוספת היא התייחסות לצרכיו הפסיכולוגיים של האדם. בתחום זה יש התייחסות על מספר צרכים: צורך במרחב אישי, צורך בהגנה מפני מבט זר שיש לו כוח ממשמע וממשטר והצורך לשמור על אינדיבידואליות. הצורך במרחב האישי מבטא את הרצון לשמור על טריטוריה פיזית או וירטואלית בה האדם יכול להיות לבד. האדם זקוק למרחב זה כדי לנסות ולהתנסות, ללמוד, לתהות, לטעות, לחפש, לבדוק ולחשוב. היכולת להחליט האם לחשוף או לשתף היא מימוש השליטה של האדם בעצמו (בירנהק, תשע"א, עמ' 117). הצורך במגן מפני מבט זר, שלעיתים גורם לאדם חוסר נוחות והרגשה של חושפנות אשר לעיתים מובילה להתנהגות שונה מהרגיל. כך המבט הזר למעשה פוגע בשליה על חייו של האדם ובמרחבו הפרטי (שם עמ' 118). הצורך באינדיבידואליות הוא הרצון לשלוט בדימוי החיצוני שלנו (שם עמ' 119). תפיסת המונח "פרטיות" רואה את הפרטיות כמצב שבו מידע אישי על אדם אינו ידוע לאנשים אחרים. במצב זה, הפרת הפרטיות היא גילוי של אותו מידע אישי. מצב נוסף של הפרה ופגיעה בפרטיות הוא הצפייה באדם בסוגים מסוימים של מצבים אינטימיים (שגב, 2008).

לעיתים מוטלת הגבלה על חופש הביטוי וזאת בכדי להגן על זכות הפרטיות. ההגנה על הזכות לפרטיות נראתה במסגרות משפטיות שונות. בארה"ב בשלהי המאה התשע עשרה החלה קריאה לגיבוש עיקרון משפטי כללי הנוגע לפגיעה בפרטיות. ההכרה בהכרחיותו של גיבוש עיקרון זה החל בעקבות שינויים חברתיים, פוליטיים וכלכליים. בזמן זה, היה סכנה חמורה יותר לפרטיות בשל התפתחויות טכנולוגיות שונות (לדוגמא: צילום) (שגב, 2008). עם זאת, בארצות הברית אין הגנה מפורשת על פרטיות אלא רק היבטים מסוימים של זכות זו. עם זאת, בתי המשפט פסקו כי יש זכות חוקתית לפרטיות (שם עמ' 514). בדומה לארצות הברית, גם בגרמניה חוק היסוד אינו כולל הגנה כללית מפורשת על פרטיות, אך הוא כולל כמה הוראות שפורשו כמעניקות הגנה על הפרטיות (זכות לתחום פרטי; הוראה המגנה על הפרטיות של מקום המגורים) (שם, 514). בישראל קובע חוק יסוד כבוד האדם וחירותו ש"כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו". החוק מציין מספר סוגים של מעשים המצביעים על פגיעה בפרטיות כגון: כניסה לרשות היחיד של אדם שלא בהסכמתו, עריכת חיפוש ברשות היחיד של אדם על גופו, בגופו או בכליו. יתר על כן, החוק מכיר בפגיעה בפרטיותו של אדם באמצעות פרסום מידע אודותיו שלא בהסכמתו. באופן כללי נקבע כי מדובר בפרסום שיש בו 'עניין הנוגע לצנעת חייו האישיים של האדם או למצב בריאותו או להתנהגותו ברשות היחיד'. בהיבט של פרסום תמונות העלולות לפגוע בפרטיותו של האדם קובע החוק הגבלה על פרסום תמונות במקרה ש: (1) שמו הטוב נפגע 'בנסיבות שבהן עלול הפרסום להשפילו או לבזותו'. (2) 'שימוש בשם אדם, בכינויו, בתמונתו, בקולו לשם רווח' (שם, עמ' 518).

הערך של אי פגיעה ברגשות הזולת נמצא לעיתים בקונפליקט עם חופש הביטוי. ישנם מספר שיקולים בעד הגנה על רגשות: (1) 'רווחה אישית', גישה הרואה בשמירה והגנה על רגשות אחרים מטרה בפני עצמה. לפגיעה בפרטיות יש קשת רחבה של השפעות שליליות על מצבם הנפשי של אנשים, כך שחופש הביטוי בהקשר זה יכול להביא לפגיעה רגשית באנשים. (2) 'אינטרסים אחרים' – גישה זו מבוססת על ההנחה שפגיעה ברגשות עלולה להוביל לפגיעה באינטרסים אחרים. לדוגמא: פגיעה ברגשות עלולה להוביל את מי שנפגע לפגוע פיזית באנשים אחרים. (שיקול זה נכלל לעיתים במסגרת של הגנה על 'הסדר הציבורי' או 'שלום הציבור') (שגב, 2008, עמ' 533). חשוב לציין, כי פגיעה ברגשות, לרבות פגיעה על ידי ביטויים מילוליים וויזואליים, עשויה להיות מושפעת ממשתנים רבים כגון: ערכיו של האדם הנפגע, רגישותו ויחסו לפגיעה. פגיעה ברגשות עלולה להוביל להשלכות שליליות ואף חמורות עד כדי אלימות פיזית או רצח אדם. מאידך, לעיתים קרובות השלכות הפגיעה ברגשות הן קלות וקלות יחסית ואינן מובילות לקטסטרופות ופגיעות חמורות. על כן, ההגבלה של חופש הביטוי כנגד הגנה על רגשות נעשית על פי שיקולים של גובה ההשפעות השליליות (שם, עמ' 534). אחת הבעיות בשיקול הנוגע להגנה על רגשות, הוא הקושי הכרוך בהערכת חומרת הפגיעה הרגשית עקב פעולות שנעשו, ובפרט מביטויים מילוליים. יתרה מזאת, ישנה טענה כי על האדם מוטלת אחריות לפגיעה ברגשותיו. מכך, נשאלת השאלה "האם הפגיעה ברגשות עקב חשיפתו לפעילות או לביטוי מסוים נובעת מכך שהנפגע נטל סיכון מיוחד של היחשפות לפעילות או לביטוי תוך מודעות לאופיים או בנסיבות שבהן אפשר וראוי היה לברר את אופיים, או שמא ההיחשפות לפעילות או לביטוי לא נבעה מנטילה של סיכון כאמור" (שם, עמ' 541-542). דוגמא בולטת להגנה מפני ביטויים שונים נוגעת לרגשות הקשורים לאמונה דתית.

פגיעה זו זוכה על פי רוב להגנה בשל המשמעות המיוחדת של הדת בחייהם של אנשים מאמינים (שם, 545).

3. כבוד המת וזכויותיו

מבחינת ההלכה היהודית, אדם חייב בכבוד המת ולא רק בכבוד החי. הטעם לכך הוא בעיקר משום שהאדם רוצה להשאיר זכר טוב בעולם ואם שמו יפגע לאחר מותו אזי בטלים מאמציו להותיר חותם חיובי. טעם נוסף לאיסור הפגיעה בכבוד המת מבוסס על כבודם של בני משפחתו. זאת מתוך תפיסה שביזיונו של המת גורם ביזיון לבני משפחתו (ורהפטיג, 2009, עמ' 320). בהקשר של צנעת הפרט, על פי ההלכה יש להימנע מלהביט בפני המת. עם זאת, אין התייחסות הלכתית לצילומי מתים או להצגתם בעיתונות. ורהפטיג, מטיל ספק בפרסום צילומי גופות הרוגים בפיגוע לאור ההלכה והתפיסה היהודית שכן נהוג שלא להציג את המת בפומבי (שם, עמ' 321). יתרה מזאת, הזכות לפרטיות לאחר המוות מעוררת שאלות רבות, כאשר אחת מהן היא האם אדם זכאי לאחר מותו לשמירה על פרטיותו? הדיון בעבודה זו נסוב על הגנה על המרחב האישי של האדם בחייו, ולא לאחר מותו. החוק הישראלי לא מכיל בתייחסות להגנה על פרטיותם של המתים. למעשה, הזכות לפרטיות לאחר המוות, נתונה לנומרות חברתיות אשר לעיתים משתנות (בירנהק, תשע"א, עמ' 132). בירנהק במאמרו 'זכויות המתים וחופש החיים' (בירנהק, 2008) פורס בפנינו את זכויות 'החי שמת'. תחילה מציין שלמרות חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות- "כל אדם כשר לזכויות וחובות מגמר לידתו ועד מותו" – ישנה רשת של חוקים ופסקות אשר מגינות על אינטרסים של מתים (למשל: עקרון יסוד בדיני הצוואות הוא קיום רצון הנפטר; חוק איסור לשון הרע קובע במפורש את זכותו של המת לשם טוב; ובתי המשפט בישראל קבעו כי למת יש זכות לפרטיות) (שם, עמ' 58-59).

בנוסף לעובדה שהצגת המת בפומבי, בדיווח העיתונאי, עלולה לפגוע בכבודו, היא עלולה לפגוע ברגשות קרוביו של המת. לם (Lamm, 1969) טוען שפרסום גופתו של אדם עלול להסב לקרובים אליו צער רב ולהקשות על תהליך האבל. מנגד רובי (Ruby, 1995), טוען שהנחה זו שגויה ומדגים כיצד צילום של אנשים לאחר מותם דווקא מסייע לקרוביהם בתהליך הפרידה ומקל עליהם את האבל. (כפי שמצוטט אצל מורס, 2010).

4. פרסום מוות או גופות בתקשורת- התייחסות גופי תקשורת ומוסדות המדינה לסוגיה

השימוש בצילום תמונות מזירת פיגוע, מלחמה או אסון החל עם התפתחות אמצעים טכנולוגיים בכלל ובפרט עם פיתוח מצלמה ניידת (ללא חצובה). תמונות אלו כוללת תמונות של אזרחים הרוגים ובתים הרוסים. תמונות אלו עשויות לשמש להגברת השנאה כלפי האויב; להמחשה ולגינוי של המלחמה; לקריאה לשלום; או לחלופין לזעקת נקם (זונטג, 2005, עמ' 15-17). "הצילום גויס לשירות העיתונאות, והתמונות נדרשו לעורר תשומת לב, להדהים, להפתיע. [...] המצוד אחר תמונות דרמטיות (כפי שהן מתוארות לעיתים תכופות) מניע את תעשיית הצילום, והוא מהווה חלק מן השגרה של תרבות, שבה הצילום הוא סוג של הגירוי העיקרי וקנה מידה ערכי" (שם, עמ' 24-25).

בתמונות אלו לעיתים יש פגיעה בפרטיות, בצנעת הפרט וברגשות הציבור, בפרט בקרובי משפחת הפצוע או הנפטר. יתרה מכך, לעיתים הפגיעה עלולה להיות חמורה עד פגיעה בשלום הציבור

ובביטחון המדינה. מדינות וגופי תקשורת שונים הביעו את התייחסותם בנושא פרסום צילום גופות ופצועים מתוך זירות אסון. עתה, אציג את התייחסותם של מספר מדינות לסוגיה זו.

החוק במדינת ישראל הנוגע בעניין צילום אדם הוא 'חוק הגנת הפרטיות', בו נקבע כי פגיעה בפרטיות מתרחשת במקרים הבאים: (1) צילום אדם כשהוא ברשות היחיד. (2) פרסום תצלומו של אדם ברבים בנסיבות שבהן עלול הפרסום להשפילו או לבזותו. (חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981).

התייחסות נוספת לסוגית פרסום תמונות היא בתוך תקנון האתיקה של המועצה לעיתונות. "לא יפרסמו עיתון ועיתונאי שם, צילום או פרטים מזהים אחרים של אדם שנספה או נפגע באופן חמור במלחמה, בתאונה או באסון אחר, לפי שהידיעה על מותו או פגיעתו של אותו אדם באה לידיעת משפחתו הקרובה מפי גורם מוסמך, אלא אם קיימות נסיבות חריגות של עניין ציבורי בפרסום לאלתר. [...] בקבלת החלטה בעניין פרסום שם, צילום או פרטים מזהים אחרים של אדם שנספה או שנפגע באופן חמור במלחמה, בתאונה או באסון אחר, יתחשבו העיתון והעיתונאי בבקשת בני משפחת הקורבן שלא ליתן פרסום לפרטים אלה וישקלוה כנגד העניין הציבורי בפרסומם. הפרסום יהיה באופן, במידה וברגישות הראויים." באשר לימי מלחמה קובע התקנון כי "יכבדו עיתון ועיתונאי את כבוד האדם והפרטיות של נפגעי לחימה, לא יצלמו צילומי תקריב של פצועים או חללים ולא ידווחו במישרין או בעקיפין (תוך שימוש ב"קודים") על חללים ונפגעים קודם שנמסרה הודעה למשפחות" (מתוך תקנון האתיקה של המועצה לעיתונות). בדומה לתקנון האתיקה של המועצה לעיתונות, מסמך נקדי, תדריך חדשות ואקטואליה, אוסר על פרסום שם של הרוג בטרם מסירת הודעה למשפחתו (מתוך מסמך נקדי). בקוד האתי של רשות השידור ובתקנון הרשות השנייה, ניתן לראות התייחסות מפורשת לצילומי גוויות ומשרטטות קו מנחה: "יש להקפיד על כיבוד גוף האדם לא רק בחייו, אלא גם במותו". בנוסף ישנה התייחסות גם לסבל האנושי: "לא נשדר אלימות או סבל אנושי קשים במיוחד אלא אם כן הם חלק בלתי נפרד מנושא המשדר ובתנאי שאין הם עוברים בעליל את גבול הנסבל בעיני אדם סביר בנסיבות העניין... כאשר העניין הציבורי מחייב להראות תמונות זועה כגון גוויות, אברים קטועים, שלוליות דם וכדומה, יש לעשות זאת בקצרה ובהקשר המתאים" (סעיף 16 בקוד האתי של רשות השידור; ניסוח דומה בסעיף 15 במדריך האתי של הרשות השנייה).

בארה"ב ובבריטניה נורמות דומות שהבולטת מבניהם היא ההימנעות מהצגת הרוגים "שלנו" בעיתונות. כלומר, הרוגים מתוך המדינה והרוגים ממדינות זרות. אחת הדרכים להימנע מהצגת הרוגים היא הצגת המוות מבלי באמת להציגו. בטכניקה זו מציגים צילומים שהמוות נוכח בהם באופן סמוי. דוגמא בולטת לכך הוא אופן הדיווחים של התקשורת האמריקאית על מתקפת הטרור בספטמבר 2001. בכל הדיווחים שהופיעו בעיתונות הכתובה והמשודרת לא הוצגה ולו גופה אחת. עם זאת, חזרו ושידרו את צילומי המגדלים הבוררים והמתמוטטים (מורס, 2010). בנוסף, באמריקה נמתחה לא אחת ביקורת על צילומי ארונות מתים במלחמות השונות שבהן הייתה מעורבת, נטען שצילומים אלו פוגעים ברגשות המשפחות ובמורל הלאומי (שם).

5. רשתות חברתיות ביימנו וההסברה במדיה

אחד התחומים החשובים במלחמה הוא "הלוחמה הפסיכולוגית" – הניסיון להשפיע על אמונות ותפיסות של קהלים שונים באמצעות הפצת מידע. הרעיון שעומד מאחורי תאוריה זו הוא

שלא תמיד צריך להרוג או לפצוע את חיילי האויב. אלא ניתן להשפיע עליהם בדרך פסיכולוגית, כך בשעת מבחן יחששו ללחוץ על ההדק ויותר מזה ישנו חשש שדעת הקהל במדינה תשפיע על המדינה שלא לצאת לקרב. עוד משחר ההיסטוריה נעשה שימוש באלמנט זה. השוני כיום הוא האופן שבו משדרים מסרים. כיום, בעידן המידע והטכנולוגיה שידור המסרים נעשה מהיר ופשוט הרבה יותר. האינטרנט הפך למקור מידע ובידור משמעותי, ובעת מלחמה יאפשר נגישות לקהל יעד רחב. האינטרנט ישרת את הצבא והמדינה לאיסוף והעברת מידע, וכן את משפחות החיילים והציבור הרחב שישתמשו ברשת על מנת לדלות מידע על יקיריהם ועל הנעשה בשטח. בסיטואציה של לוחמה בעצימות נמוכה, ניכר המאבק על התודעה, המידע עצמו הוא גם אמצעי וגם מטרה התורם חלק ניכר לניצחון. מי שיזין את הרשת בתמונות ובמידע רלוונטיים ומעניינים, יקבל אחוזי כניסה גבוהים לאתריו. את התמונות ניתן להזין תוך דקות ספורות במידה וצולמו בפורמט סטילס או ווידאו ואף בשעת הדוחק ניתן לסקור את הזירה באמצעות טלפון סלולרי בו משולבת מצלמת אינטרנט דיגיטלית. כיום כמעט כל אדם מצויד במכשיר סלולרי מאובזר במצלמה (שלייפר, 2003, עמ' 247-249). הסכסוך הישראלי-פלסטיני כולל גם מלחמה תדמיתית. כל אחד מהצדדים מנסה להצדיק באמצעי התקשורת הזרה את אמונותיו ואת דרכי פעולתו וכך להביא לתמיכה בו בדעת הקהל העולמית. כיום לתדמית ישנה משמעות רבה בזירה הפוליטית, כאשר היחסים הבין לאומיים כבר אינם מאופיינים רק באינטראקציה בין מדינות. השינויים בתקשורת השפיעו באופן ניכר על יחסים אלו. מדיניות החוץ אינה יכולה להתקיים ללא יכולת העברת מסרים בעלי השפעה על אנשים, ארגונים ומדינות. הקלות שבה ניתן להעביר מסרים חוצי מדינות וגבולות העצימה שחקנים פוליטיים רבים ובהם גם ארגוני טרור. היא העניקה לשחקנים לא מדינתיים, חסרי משאבים כלכליים וכוח צבאי, נראות וכוח להשפיע על הפוליטיקה הבין-לאומית על-ידי העברת מסרים משכנעים שבאמצעותם הם יכולים להסיט את דעת הקהל לטובתם (ירחי, 2015, עמ' 88-89).

מקרי בוחן

1. פיגוע מכונית התופת בעפולה (06.04.94): פיגוע התאבדות שאירע בערב יום הזיכרון לשואה ולגבורה בתחנת אוטובוס ברחוב חטיבה תשע, עפולה. המחבל נסע לרחוב במכונית עמוסה בחומר נפץ נצמד לאוטובוס שאסף נוסעים במקום ובעת שהתחנה הייתה עמוסה נוסעים, פוצץ את עצמו עם מכוניתו. בפיגוע נרצחו 8 בני אדם ונפצעו 55.
2. פיגוע בקו 5 (19.10.94): פיגוע התאבדות שאירע באוטובוס קו 5 של חברת דן ברחוב דיזנגוף בתל אביב. מהפיצוץ נהרגו 21 איש, ואישה נוספת נפטרה מפציעה לאחר ארבעה ימים.
3. פיגוע בצומת בית ליד (22.01.95): פיגוע התאבדות כפול אשר אירע בתחנת האוטובוסים המרכזית שבצומת בית ליד. מחבל מתאבד, לבוש במדי צה"ל, נעמד בין החיילים הממתינים ופוצץ את חגורת הנפץ במשקל 10 ק"ג אותה נשא. כעבור שלוש דקות מחבל נוסף פוצץ את עצמו בין הפצועים, החיילים ועוברי האורח שנזעקו לטפל בנפגעי הפיצוץ הראשון. בפיגוע זה נרצחו 22 בני אדם (21 חיילים ואזרח אחד) ונפצעו 66 איש.
4. פיגוע מכונית תופת בצומת כפר דרום (09.04.95): פיגוע טרור בו מחבל התנגש בכוונה תחילה עם רכבו העמוס מטעני חבלה, באוטובוס קו 36 של אגד והתפוצץ. קו זה נסע מאשקלון דרך מחסום ארז לאזור כפר דרום ברצועת עזה, כשהוא עמוס בחיילים שחזרו לבסיסהם מחופשת השבת. כתוצאה מכך נהרגו 6 חיילים ואזרחית אחת, ונפצעו 30 אנשים.
5. אסון המסוקים (04.02.97): תאונה אווירית בין שני מסוקי יסעור של חיל האוויר הישראלי שהתנגשו מעל עמק החולה, בעת שהובילו לוחמים מחטיבות שונות למוצבי צה"ל שברצועת הביטחון. באסון נהרגו 73 החיילים שהיו במסוקים.
6. רצח שלהבת פס (26.03.2001): פיגוע ירי, בו מחבל פלסטיני צלף למוות בתינוקת, שלהבת פס, בעודה בזרועות אביה בפתח ביתם בשכונת אברהם אבינו בחברון. שלהבת נפגעה בראשה ומתה והאב יצחק נפצע בינוני מהירי.
7. פיגוע במסעדת סבארו בירושלים (09.08.2001): פיגוע התאבדות שהתרחש בלב ירושלים. מחבל מתאבד פוצץ את עצמו בתוך מסעדת סבארו שברחוב יפו. בפיגוע נהרגו 15 איש ו-140 איש נפצעו.
8. פיגוע במלון פארק בנתניה בליל הסדר (27.03.2002): פיגוע התאבדות זה היה חלק מהאינתיפאדה השנייה. אירע בליל הסדר תשס"ב. בפיגוע נרצחו 30 ישראלים ונפצעו 160 איש.
9. פיגוע באיתמר- רצח בני משפחת פוגל (11.03.2011): פיגוע דקירה וירי שהתרחש בליל שבת בו שני מחבלים פלסטינים חדרו ליישוב איתמר, פרצו לבית ריק וגנבו ממנו נשק. לאחר מכאן פרצו לבית משפחת פוגל, ובו רצחו בדקירות סכין ובירי זוג הורים ושלושה מילדיהם.
10. פיגוע בבית הכנסת "קהילת בני תורה" (18.11.2014): פיגוע ירי ודקירה שהתרחש במהלך תפילת שחרית בבית כנסת בשכונת הר נוף שבירושלים. בפיגוע נרצחו חמישה בני אדם, ארבעה מתפללים ושומר, ושבעה אחרים נפצעו.

דיון

הצגת הממצאים והשוואה בין העיתונים לפי מקרי הבוחן

מקרי בוחן	ידיעות	המודיע
פיגוע מכונית תופת בעפולה (06.04.94)	1. פצוע חבוש 2. מקום הפיגוע ואנשים מסביב. 3. משפחה עם תמונה של הרוגה. 4. סחיבת גופה 5. פצוע באלונקה.	1. שרידי מכונית התופת ליד האוטובוס שנפגע במרכז עפולה.
פיגוע בקו 5 (19.10.94)	תמונות זוועה – של גופות ואנשים פצועים עמודים פנימיים : 1. תמונה של האוטובוס לאחר הפיצוץ. 2. תמונה של פצוע מובל לתוך אמבולנס. 3. תמונה של פצועה שעליה כתמי דם יושבת סמוך למקום הפיגוע. 4. תמונה של אישה פצועה עם דם. 5. תמונה של בני משפחות בדרך לאבוכביר לזיהוי גופות.	תמונה של האוטובוס מפוצץ
פיגוע בצומת בית ליד (22.01.95)	שער- תמונותיהם ושמותיהם של ההרוגים. עמודים פנימיים : 1. תמונה של פצוע – כשעל פניו פצעים 2. תמונה של חיילת שוכבת על הכביש ומכסה את פניה 3. תמונה של פצוע שוכב בבית החולים. 4. תמונה של אברך שמחפש חלקי גופות. כשהכותרת "מנסים לפענח את תשבץ המוות" 5. תמונה של האוטובוס ומכונית אשר התפוצצו בעקבות הפיגוע, כאשר מסביב ישנן גופות מכוסות.	תמונה של מקום הפיצוץ מרחוק, כאשר לא נראים הרוגים או פצועים בה. פרסום 19 שמות החללים ללא תמונותיהם.

כותרת ללא תמונות "6 חיילים ואזרח נהרגו ו-45 נפצעו בשני פיגועים של מכוניות תופת ברצועת עזה".	שער- תמונות ההרוגים ושמותיהם. בנוסף, תמונת האוטובוס בו אירע הפיצוץ. עמודים פנימיים : 1. האוטובוס בו אירע הפיגוע ומסביבו פצועים מוטלים על הארץ ואנשים מסביבם אשר מגישים להם עזרה. 2. תמונה של פצוע באלונקה ללא חולצה ומכנסיים מונשם.	פיגוע מכונית תופת בכפר דרום (09.04.95)
אין תמונות כלל בכותרת "72 חיילים נספו בהתנגשות אווירית בין שני מסוקים שהיו בדרכם ללבנון" מספר ימים אחרי פורסמו שמות ההרוגים ללא תמונות. 6.2.97 : תמונה של מקום האסון ללא גופות.	שער- תמונה של אירוע האסון, הרבה עשן מסביב. עמודים פנימיים : 1. תמונה של המקום בו אירע האסון, נראים חלקים מהמטוס פזורים על הקרקע. 2. תמונת גופות של חיילים ולצדם אנשי מד"א. 3. תמונות של גופות מכוסות לצד ההריסות. מספר ימים אחרי- פרסום כל שמות הרוגים.	אסון המסוקים (04.02.97)
ללא תמונות. בכותרת נכתב "רצח נתעב בחברון : צלף פלשתיני קטל חייה של תינוקת בעודה בזרועות אמה". אזכור לשמה נמצא רק בגוף הכתבה.	27.03 : שער- תמונה של הפעוטה בעודה בחיים. (בצד ימין תמונה מחתונה בידי אביה. בצד שמאל תמונה שלה שוכבת). עמודים פנימיים : תמונות הפעוטה בעודה בחיים עם אימא ולבד. (הערה : 1.4 הובאה למנוחות) 2.4.01 : בכותרת תמונה של האב מחזיק את גופת בתו.	רצח שלהבת פס (26.03.2001)
מקום הפיגוע ללא מראה של גופות או פצועים.	שער : צילום של בני משפחה שנהרגו ולצדם תמונות הרוגים נוספים בעודם בחיים. עמודים פנימיים : 1. תמונה של אם ופעוטה מבוהלות. 2. פצועה עם דם על גופה	פיגוע במסעדת סבארו בירושלים (09.08.2001)

	3. תמונה של אנשי חילוץ מבצעים הנשמה בפצוע. 4. תמונות של פצועים בבית חולים.	
אין תמונות. הכותרת מודיעה "טבח המוני בליל הסדר".	שער: תמונה של משפחות ההרוגים בעת הלוויה. עמודים פנימיים: תמונות שונות של ההרוגים, בעודם בחיים ולא בעת הפיגוע.	פיגוע במלון פארק בנתניה בלילה הסדר (27.03.2002)
בכותרת ובדפים הפנימיים: תמונות של האב ושני ילדיו שנרצחו.	12.3.11: שער: תמונות ההרוגים הכוללות את הילדים והפעוטות יחד עם הזוג פוגל בעודם בחיים. עמודים פנימיים: 1. תמונות שונות של המשפחה. 2. תמונה של זירת הרצח ללא הגופות 14.3.11: שער: תמונה מתוך ההלוויה- על האלונקה אחת הגופות. עמודים פנימיים: תמונות של גופות ההרוגים לפני הבאתם לקבורה.	פיגוע באיתמר – רצח בני משפחת פוגל (11.03.2011)
19.11 1. חיילים ושוטרים מסתערים עם נשק שלוף ליד בית הכנסת (תמונה לא ממש ברורה). 2. תמונה שכתוב מתחת "מסע הלוויה" (התמונה עצמה לא ברורה). 3. תמונה שכתוב מתחתיה "אנשי הביטחון חמושים באזור הפיגוע". 4. "אנשי זק"א אוספים ממצאים בזירת האירוע". 20.11 1. שני תמונות של מניין תפילה ואחד של בחור 2. תמונות של ההרוגים	שער: זרוע של יד שעליה תפילין מוטלת על הארץ ומכוסה בשלולית דם. מתחתיה תמונותיהם ושמותיהם של ההרוגים. עמודים פנימיים: 1. פרוזדור בית הכנסת עם שלולית של דם. 2. אדם מגואל בדם רץ מחוץ לבית הכנסת	פיגוע בבית כנסת "קהילת בני תורה" 18.11.2014

מהממצאים ניתן לראות שלושה הבדלים משמעותיים בין העיתונים:

1. כמות התמונות :

ב"ידיעות אחרונות" הפך הוויזואלי מקבל מקום מרכזי. לכל כתבה על אירוע אסון מתלווים מספר רב של תמונות.

ב"מודיע" הפך הוויזואלי לא תופס מקום כמעט בכלל. לרוב האסון מתפרסם עם פירוט על האירוע במלל ללא תמונות. גם כאשר מתפרסמות תמונות, הן מעטות - 1-2 תמונות בלבד. יצוין כי היוצא מהכלל היה הפיגוע בהר נוף ששם פורסמו 4 תמונות בעיתון של היום למחרת.

2. אופן הפרסום :

"ידיעות אחרונות" מציגים תמונות של זירת האסון בעת פינוי פצועים וגופות, של הפצועים בזירה, הפצועים בבתי חולים, תמונות גופות מכוסות, תמונות הלוויות ההרוגים, תמונות ההרוגים בעודם בחיים ושל משפחותיהם. (תמונות 1-5). "המודיע", באם מפרסם תמונות, אלו תמונות נקיות מדם, מורחקות. לדוגמא, תמונת שלד האוטובוס לאחר הפיגוע בקו 5 (תמונה 6).

3. פרסום שמות ההרוגים :

ב"ידיעות אחרונות" פרסום שמותיהם של ההרוגים לרוב יהיה מלווה בתמונותיהם. למשל אחרי הפיגוע בקו 5 פורסמו תמונותיהם של ההרוגים כאשר מתחת לכל תמונה שמו של ההרוג (תמונה 7). לעומת זאת, המודיע אינו מפרסם את תמונותיהם של ההרוגים אלא רק את שמותיהם. מקרים חריגים היו בפרסום התמונות של הנרצחים בפיגוע באיתמר ושל הפיגוע בהר נוף. יש לציין כי בפיגוע באיתמר העיתון פרסם את תמונת האב ובניו שנרצחו בפיגוע. איך, אין תמונות של הנרצחות בפיגוע זה. לעומת זאת, בידיעות פורסם תמונותיהם של כל בני המשפחה שנרצחו. (תמונות 8 ו-9). בדומה לכך, בפיגוע בהר נוף עיתון המודיע גם כאן באופן חריג מפרסם תמונות שונות מזירת הפיגוע (תמונות 10). הבדל נוסף שנמצא בפרסום האירוע אודות 'רצח שלהבת פס' בין העיתון היה כי בידיעות פורסמה תמונה של הפעוטה ושמה ואילו במודיע לא פורסם תמונתה ושמה צוין רק בתוכן הכתבה ולא בכותרת.

הבחנה נוספת בין העיתונים היא איזו גישה העיתון נוקט בהקשר לסיקור פיגועים. "ידיעות אחרונות", נוקטת בגישה המדגישה באופן בולט את ערכי חופש הביטוי, המידע וזכות הציבור לדעת. לעומת זאת, ה"מודיע" נוקט בגישה השנייה, המבטאת את ערכו וחשיבותו של כבוד האדם, כבוד המת ואת החשיבות לערכים הדתיים. זאת אנו רואים על ידי חוסר הצגת התמונות או הצגת תמונות רק של בנים (כראיה הפרסום של בני משפחת פוגל שנרצחו).

דיון ציבור בהקשר לפרסום גופות ופצועים בתקשורת בעת אסון לאומי

פרסום הצגת גופות ופצועים בתקשורת העלה שאלות רבות, האם יש צורך ל'יריסון' עצמי מצד התקשורת, כלומר שהתקשורת תדע לצנזר את עצמה, או שמא יש צורך בחקיקה אשר מגבילה את התקשורת על פרסומים אלו.

יוצגו דברים שנאמרו מפי חברי כנסת ונציגי ארגונים מתוך ישיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט בנושא 'הצעת חוק הגנת הפרטיות (תיקון מס' 11) (פרסום תצלומי של נפגע או נפטר) מתאריך 09 בפברואר 2011.

עדויות לפגיעה ברגשות קרובי משפחה של הנרצח:

יו"ר הוועדה ח"כ דוד רותם: "... אני רוצה להקריא לכם מכתב שקיבלתי מתושב מדינת ישראל. (...). וכך הוא כותב: "שמי איתן, בן 32 מחולון, אני אחיה של – שנרצחה בפגיעה ירי במועדון הבר נוער בתל אביב. אני רוצה לספר לכם קצת על הפגיעה האישי הנוסף שהתקשורת העבירה אותנו ומדי פעם עדין מעבירה. לאחר הרצח, עוד כשאחותי שוכבת בזירה וחוקרי מז"פ מצלמים ובוחנים את הזירה הגיע לו בחור עלוב נפש עם מצלמה וצילם את אחותי כשהיא אפילו לא מכוסה. מאותו רגע כל התקשורת כולה החליטה לעשות מהתמונה הזאת--- חלק פרסמו את התמונה הזאת ללא שום צינזור, חלק צינזרו רק את הפנימים, בידיעה שבני המשפחה לא יזהו את בגדי אחותי או יותר פשוט בפגיעה נרצחו שני אנשים- גבר ואישה, כל אדם עם זוג עיניים רואות מזהה אישה בבירור, אשה בתמונה. (...) מידי פעם צצה לה איזה התפתחות בחקירה ואיתה גם הכתב שמחליט לנצל את הרגע ולפרסם שוב את התמונה. מבלי לחשוב מה זה יכול לגרום לנו המשפחה ולאנשים נוספים קרובים (...) קשה לי לתאר לכם מה זה עושה באותו רגע, אני מקווה שאתם מבינים לבד, כל זה בשביל טיפת רייטינג, בשביל בשר תצלומי שיהיה בכתבה מבלי להתחשב ברגשות המשפחה. (...)"

עדות זו היא דוגמא אחת מיני רבות לפגיעה ברגשות המשפחה והקרובים בעקבות פרסום תמונות שמעין אלו.

עדות נוספת שהביאה באותו דיון הגב' לרה צינמן, יו"ר 'ארגון משפחות נרצחים ונרצחות': "אני יכולה לצטט את דבריה של אמא רינה מיטשל שהבן שלה גיל מיטשל נרצח ביפו בשנת 1999 והיא אמרה באחד הראיונות בעיתון, "כל כך כאב לי לראות בעיתון את התמונה של הגופה של גיל מונחת על הכביש ושלולית דם לידה, אסור לעשות את זה, זה חוסר התחשבות לראות את הבן שלך כך שוכב שם זה נורא נורא. הגופה הייתה מכוסה רק הנעליים שלה בחוץ, אלה הנעליים שהלכנו לא מזמן לקנות ביחד", וידויים דומים שמעתי מהרבה משפחות." צינמן הדגישה בהמשך דבריה את הפגיעה בכבוד המת שיש בפרסום הגופות וכן את הפגיעה בזכות הפרטיות של הפצוע. לדבריה: "... אין שום אינטרס ציבורי בפרסום גופות אפילו עטופות בשק שאין כאן זיהוי, אבל הגופות האלה בשק מסמלות השפלה, הן מסמלות שאדם שחי לפני רגע פתאום הפך לשק, זה דבר מאוד פגיע. (...) בנוגע לפגיעות בטרור- למה באסון התאומים בארצות הברית לא ראינו אף תמונה של פצוע של גופה, בכל זאת זה משהו שהשפיע על העולם ולא קרה כלום, שהעיתונאים לא רצו לצלם גופות ולא רצו לצלם פצועים כפי שנהוג בארץ. איתי עובדת כרמית ירון שבעלה ושני ילדיה נרצחו במסעדה בחיפה. עוד לא הספקנו לשמוע ממשפחה שנפגעה, ראינו את התמונות שהיא עצמה נשארה בחיים עם מכנס ורגל מגואלת בדם. היא רצתה לראות את זה? היא יכלה להגיב? היא יכלה להגיד למישהו לא לצלם? אותם רגעים בן אדם לא מרגיש שמצלמים אותו, אז משהו כאן לקוי באופן יסודי לחלוטין."

ח"כ שלי יחימוביץ, באותה וועדה העלתה דווקא הצדקות לפרסום אותם תמונות בשם חופש הביטוי, המידע וזכות הציבור לדעת: "אנחנו חברה שחוה יחד טראומות לאומיות ואירועים מכוננים לאומיים באופן כזה שנערב בתודעה והוא יוצק תוכן לתוך האתוס שלנו כחברה. חלק גדול מהחיים כאן במדינת ישראל מתועדים על ידי תמונות סימבוליות ורגעים מכוננים שנערב בתודעה והצטרפו לתוך הארסנל של הדברים שאנחנו מאמינים בהם, מוכנים להילחם בשבילם, מוכנים לשלוח את הילדים שלנו לצבא, מוכנים לעשות הרבה מאוד דברים, (...) ברגע שאתה

מנתק את הכיסוי התקשורתי מהאירועים עצמם, אתה בעצם גודע את אותו חבל טבור שמזין את הידע של הציבור ואת התחושות שהוא יכול לגבש כלפי דברים שהוא רואה. (...) חלק גדול מהתקשורת היום חיה בשידור חי. ברגע שיש אסון, הערוצים נפתחים, גם ערוצי האינטרנט, ערוצי הטלוויזיה, ערוצי הרדיו שלא משדרים תמונות, אבל התמונות זורמות כל הזמן בשידור חי. (...)

נניח אנחנו מדברים על רצונו של הציבור, הציבור רוצה לראות את זה, הציבור רוצה לחוש חלק מהאירועים האלה, הוא רוצה להיות חלק באמצעות המדיום הטלוויזיוני, לא יעזור כלום. אנחנו יכולים להגיד שזה לא בסדר, ושאי אפשר שברגע אסון כל עם ישראל התכנס סביב מכשיר הטלוויזיה וירצה לראות בשידור חי את הדברים, אבל זאת המציאות." עוד הוסיפה בדבריה כי התקשורת דואגת לעשות צנזורה עצמית. "התקשורת עושה כל הזמן צנזורה עצמית ולומדת תוך כדי תנועה. (...) בשעתו באסון המסוקים המצלמה נחה לרגע על תרמיל של חייל, השם שלו היה כתוב שם, זאת הייתה זוועה, ההורים שלו למדו על מותו מהתמונה של התרמיל. בפיגוע בקו 5 צולמה בובה, הרי המשפחה של הקרובה יודעת של מי הבובה הזאת ואיך הילדה הלבשה את הבובה. התקשורת הפיקה לקחים, היום נזהרים מאוד בצילום פרטים מזהים שמייס, לא תמצא יותר צילום של תרמיל עם שם, עם קלז-אפ עליו. כלומר, התקשורת כן מתכתבת עם הציבור, היא לא רוצה להרגיז את הציבור, היא רוצה רייטינג, וכשהיא רוצה רייטינג, היא לא רוצה לעורר כעס באנשים האלה שכותבים לך מכתבים, לכן היא מצנזרת את עצמה ומחילה על עצמה רגולציה עצמית."

דבריה של שלי יחמוביץ' מציגים את זכות הציבור לדעת ומבטאים את יכולת הציבור, בזכות אותו מידע, לגבש דעה וליצוק תוכן לאתוס שלנו כחברה. יתרה מזאת, לדידה, התקשורת מצנזרת את עצמה ומאזנת בין כבוד האדם, צניעותו ושמירה על רגשותיו לבין חופש הביטוי והמידע.

בעניין **הצנזורה העצמית של התקשורת** יש לציין את רצח שלהבת פס. העיתונות הכתובה בחרה לפרסם תמונות של הפעוטה מתקופה אחרת ולא מעת הרצח. לעומת האתר Tip.co.il שפרסם כתבה, "שלהבת פס ז"ל התמונה שלא פורסמה". (תמונה 11). בכתבה מוצג תמונתה של פס לאחר מותה. בתוכן הכתבה מצויין כי "העיתונות בארץ נמנעה מלפרסם את תמונתה של פס ז"ל, התינוקת בת 10 חודשים שנרצחה בדם רק על ידי צלף פלשתיני בחברון. העיתונות הכתובה נימקה את הימנעותה מהדפסת התמונה, כדי שלא לפגוע בקוראים" (כתב TIP, 2001).

חשוב לציין את פיגוע בקו 5 בשנת 1994, אשר קבע תקדים בנושא הצגת גופות בתקשורת. תמונות ההרוגים אז פורסמו בעיתונים ובמהדורות החדשות בטלוויזיה, ואף קרה כי בני משפחתו של אחד ההרוגים גילו על מותו דרך אותם פרסומים (תמונות מספר 12). תמונות אלו, היו חריגות לאותם שנים. בעקבות תמונות אלו זכתה התקשורת לקיתונות של ביקורת על השימוש שלה בתמונות הזוועה כדי לייצר רייטינג ופניקה בציבור, והתגבשו כללי אתיקה לאופן הסיקור של אירועים מסוג זה (פינס, 2014).

לוחמה פסיכולוגית ומערך הסברה

בתקופה האחרונה אנו עדים למתן היתר מרשויות המדינה להוציא לפרסום תמונות קשות מתוך זירת אירוע וזאת לטובת מערך ההסברה. ראיה לכך, הפיגוע באיתמר - רצח משפחת פוגל, הממשלה היתרה פרסום תמונות קשות ומזוועות מתוך זירת הפיגוע לטובת מערך ההסברה הישראלית. יש לציין כי הממשלה קיבלה את אישור המשפחה בנושא. דני דיין, דאז יו"ר מועצת

יש"ע, ציין בדבריו *"האויב מנסה לתאר כאילו הוא גם זה שרוצח, וגם זה שהוא הקורבן על ידי הצגת תמונות של מקרים חריגים. ההחלטה להציג את האמת, מול איזה חיות אדם אנחנו ניצבים, לא היתה פשוטה, אבל המלחמה הזו הפכה ללחימה קיומית למדינת ישראל"*. הרב אביחי רונצקי, לשעבר הרב הצבאי הראשי ואיש היישוב איתמר גם טעו בעד פרסום התמונות. לדבריו: *"חשוב שיבינו בעולם עם מי יש לנו עסק"*. *"מדובר ברוצחים. זה לא אחד או שניים. זה העם שאיתו אנחנו רוצים לעשות שלום"*. לעומתם בחרה מערכת חדשות 2 לא לפרסם את התמונות שהותרו לפרסום: *"כאן במערכת חדשות 2 באינטרנט החלטנו שלא לפרסם את התמונות הקשות, ולהראות רק תמונה אחת- מטושטשת- אולם הן מופיעות במלואן בפייסבוק ובאתרים נוספים בעולם"*. (MAKO, 2011). (תמונה 13 ו- 14 מציגות את השוואה). בדומה לחדשות 2 באינטרנט, ידיעות אחרונות פרסמה כתבה על ידי צבי זינגר (2011) בה נכתב כי *"קיים ויכוח בישראל: האם לפרסם תמונות הגופות?"* בכתבה מפורטות הדעות בעד ונגד. כאשר הראשונים טוענים כי *"רק אם יעשה שימוש בצילומים האלה, יבינו בעולם בפני איזו בהמיות ניצבים אזרחי ישראל"*. מנגד נטען: *"ההבדל בנינו לבין חיות הטרף של הטרור הוא גם בזה, בין אנושיות לתעמולה. אנחנו לא מוכנים שתמונות אלה יופצו בעולם, בשעה שהמשפחה אפילו לא קברה את מתיה"*. בסוף הכתבה מצוין כי *"התמונות הגיעו גם למערכת 'ידיעות אחרונות', אך העיתון החליט שלא לפרסם אותן בגלל המראה הקשה"*.

בהקשר זה, ראוי לציין את דבריו של יו"ר זק"א, יהודה משי זהב, אשר מחה על פרסום התמונות. *"כל שיקול של הסברה בעולם, לא מתיר לפגוע בצנעת הפרט וכבוד המת, עם כל הרצון העז להראות לעולם את האכזריות של הרוצחים"*. משי זהב הדגיש כי ארגונו נגד פרסום תמונות אלו, מבחינה הלכתית ומוסרית כאחד (לוי, 2011).

המחלוקת לגבי השאלה האם יש להתיר פרסום של תמונות כאלו, מעיד על דילמה והתנגשות בין שני הערכים: חופש המידע וזכות הציבור לדעת מול הזכות לכבוד אדם ולפרטיותו.

דוגמא נוספת לפרסום תמונות מזירת אירוע רצחני לצורכי הסברה, התרחש בפיגוע בהר נוף בבית הכנסת 'קהילת בני תורה'. מערך ההסברה הלאומי בלשכת ראש הממשלה הפיץ אל מערכות כלי התקשורת מספר תמונות מזוויות מהאירוע. בתואנה כי *"האירוע חריג, ולכן גם האמצעים היו חריגים"*. (רביד, 2014). גם שר הכלכלה דאז, נפתלי בנט, הציג במהלך ראיון ל-BBC תמונה בה יש גופת אדם אשר נרצח מתבוסס בדמו על הארץ. כל זאת בשם ההסברה.

על אופן ההתנהלות למערך ההסברה הלאומי ושל השר, הופיעו מאמרי דעה שונים. רביד (2014), כתב ביקורת על התנהלותה של מערך ההסברה הלאומי: *"בלשכת נתניהו מסבירים בכל מחיר, גם על דם ההרוגים" וטוען שפרסום כזה "תביא בעיקר להלהטת הרוחות בדעת הקהל הישראלי כלפי הפלסטינים"*. גם משגב (2014) כותב במאמרו ביקורת כנגד נפתלי בנט עקב הצגת גופות בתקשורת. לדבריו יש לדון בשאלה האם צריך לאבד צלם אנוש יחד עם המפגעים שאיבדו את צלמם? לטענת משגב, עצם פרסום תמונות אלו הן איבוד צלם אנוש. הוא פונה לבנט בשאלה *"מה עם כבוד המת?"* וכן מציין את החיוב הלכתי שיש לנהוג בכבוד האדם אחרי מותו, ולמנוע ממנו ביזיון וניוול. משגב המשיך והוסיף כי הצגת תמונות אלו הן סיוע לטרוריסטים: *"לרוץ לנפנף בטבח ובקורבנות זה לתת פרס לטרוריסטים. זה בדיוק מה שהם רוצים להשיג. ככה עובד טרור*

אלימות חסרת אבחנה נגד אזרחים לשם השגת מטרות תודעתיות ופוליטיות. אם פורנוגרפית הדם והטלית הזו נועדה לצרכים פנימיים, אלו חדשות ישנות. אבל אם שרי הממשלה באמת מעוניינים להפיק ממנו דיבידנדים של "הסברה עולמית, יש לי חדשות אחרות בשבילם: זה לא יעזור. בנימין נתניהו התריס אתמול כלפי הקהל הבינלאומי מנהמת לבו: "אני רוצה לראות זעזוע". ובכן, אדוני ראש הממשלה, העולם אכזר".

בדומה לתמונות שפורסמו בפיגוע באיתמר, גם כאן בפיגוע בהר נוף ניתן לראות פרסומי תמונות של יד קטועה, גופות עטופות בטלית ותפילין על ראשן מבוססות בדמם (תמונות 15). יוצא הדופן והחריג היה הודעה שנכתבה בעיתון "יתד נאמן" אשר נמנע מלפרסם תמונות קשות אלו. כך נכתב: "'יתד נאמן' איננו מפרסם את התמונות הקשות שצולמו בזירת האירוע. כעיתונם של בני התורה, הוא מחויב לרגישות יתר. בתוך קהלנו עדיין מסתובבים אנשים ד' יאריך ימיהם ושנותיהם, שתמונות כאלו עדיין צורבות במעמקי זכרונם, וצפייה במראות הזוועה עלולה להטיח אותם אל שנות האימה. ילדים שטרם התחשלו יתקשו לראות את האכזריים והכואבים, דבר שעלול להותיר בהם צלקת. כבוד האדם וכבוד המת העומדים בראש מעיניו של "יתד נאמן" כובלים את יכולת הסיקור, ודי במה שכן פורסם כדי לפתוח חלון קטן ואולי גדול מדי אל האימה, אל הזוועה, אל הזעקה, אל התחינה ואל הצוואה הרוחנית שהותירו לנו הקדושים." (תמונה 16). דברים אלו באים ללמדנו את סיבת השוני שהוצגה בהתחלה בין "ידיעות אחרונות" לבין עיתון "המודיע" שכן בדומה ל"יתד נאמן" גם הוא עיתון הפונה לבני תורה/ לציבור החרדי.

העולם - השימוש של התקשורת הזרה בתמונות של גופות ופצועים מתוך זירת אירוע

הצד הפלסטיני ניתן לראות שימוש בתמונות מסוג זה. מי שצופה בשידורי אל-ג'זירה ורשתות ערביות אחרות, נוכח לראות בקביעות חשיפה למתקפת הסברה המבוססת על תמונות של גופות מרוטשות ואברים קטועים ושסועים, בעיקר של ילדים ותינוקות. "הצירוף של עיניים עקורות ומעיים שפוכים עם מוזיקת רקע לאומית-לאומנית, תפילות לאללה וקריאות נקם מנצל עד תום את עוצמתה של הטלוויזיה: שום טיעון מילולי אינו יכול להתמודד עם הרושם העז של הצילומים. אין צופה שיישאר אדיש" כך כותב פרופ' רפי מן במאמרו (2008). מן מציין כי פרסומים אלו הוכיחו את עצמם וניתן לראות בשטח את השפעותיהם. מן מסיק זאת מסקר שערך ד"ר חליל שקאקי בשטחים, שעל פיו 84% מהנשאלים תומכים בפיגוע שבוצע בישיבת מרכז-הרב בירושלים ו-64% תומכים בהמשך ירי הרקטות על שדרות ואשקלון. דברים אלו מציגים את השפעותיה של הסיקור הוויזואלי והצלחתה של 'הלוחמה הפסיכולוגית' על הצופים.

ארגון דעאש, ארגון טרור אסלאמי סוני קיצוני שהתפצל מארגון אל-קאעידה. הוא נודע בזכות פרסומיו ברשתות חברתיות, דרכם מפיץ סרטונים בהם עורפים את ראשיהם של חטופים. ארגון זה מהווה דוגמא לפרסום עוקף של התקשורת המסורתית וכן העלאת המודעות ופרסום הארגון בזכות הפצת סרטונים מעין אלו. (ויקפדיה).

לעומת זאת, מדינות המערב נוטות פחות להפיץ ולפרסם תמונות של זוועות מזירת פיגועים. ניצן הורביץ (1996) במאמרו "תמונות מזווית רחוקה", מלמד על אופן סיקור פיגועים בכלי התקשורת שבצרפת. הורביץ מציין שהסיקור הצרפתי מאופק ומגלה אחריות ציבורית לעומת הסיקור הישראלי. לדבריו "הפיגוע ההמוני הראשון אירע ב-25 ביולי בתחנת המטרו של סן-מישל, בלב

אזור התיירות של פאריז. הפיצוץ הרב עוצמה גרם למותם של שבעה אנשים ולפציעתם של יותר מ-100. (...) לכלי התקשורת ניתנה גישה חופשית לאירוע. הצלמים סבבו בין השוטרים והכבאים, והתמונות הועברו בשידור חי ברשתות טלוויזיה גדולות. אולם מי שצפה באירוע הזה מעל המרקע, לא ראה חתיכות בשר, ידיים כרותות או אברים שפוכים. העורכים בניידות השידור הקפידו שלא להעביר תמונות של חלקי גוף אינטימיים, או זעקות כאב של פצועים המתפתלים מייסורים. (...) העיתונים הסתפקו בתצלומים כלליים של זירת הפיגוע, של כוחות החילוץ ושל ההרס. התמונות הללו היו חזקות מספיק כדי להמחיש באופן ברור ביותר מה אירע במקום. (...) לגישה זו היה יוצא מן הכלל (...) השבועון "פארי מאץ" הנפוץ ביותר בצרפת, בחר לפרסם לאחר הפיגוע תמונות "קשות". התמונה שעוררה דיון ציבורי סוער היתה צילום מקרוב מאוד של פצועה ששמלתה הופשלה לחלוטין. (...) אז לא האשימו את "פארי מאץ" הסנסציוני במתן פרסום חנם לטרוריסטים, אלא בפגיעה גסה בפרטיות וכבוד האדם. "בהמשך המאמר מציין הורביץ כי כאשר מדובר באסון שאינו בצרפת התקשורת הצרפתית לא מהססת לפרסם תמונות מזעזעות, אך כשמדובר באירוע שהתרחש בארצה היא מגלה איפוק.

הורביץ במאמרו מציין מדינה נוספת, **אלג'יריה**, מדינה זו, בשונה מצרפת עושה שימוש בתמונות זוועה לצורך הסברה. "השלטונות האלג'יריים מעודדים את כלי התקשורת לחטט עד כמה שאפשר בזוועה, מתוך כוונה פוליטית ברורה: להציג את נבלותם וזדוניותם של ארגוני הטרור. הטלוויזיה האלג'ירית הממלכתית משדרת דקות ארוכות של צילומים איומים מזירת הפיגועים: רגל כרותה, פנים שרופות וכו'."

כפי שניתן לראות ישנן מדינות הנוקטות בגישה 'המצנזרת' ולחלופין ישנן מדינות או פעמים שהתקשורת נוקטת בגישה המאפשרת חשיפה.

מסקנות

מהדיון ניתן ללמוד שיש מחלוקות וגישות שונות בעניין הצגת גופות ופצועים בתקשורת בעת סיקור אסון לאומי או אסון בכלל. גישות אלו מבטאות את התנגשות בין חופש הביטוי, המידע וזכות הציבור לדעת לבין כבוד האדם, חרותו, פרטיותו ושמירה על רגשותיו. נמצא שני גישות עיקריות: האחת, מצנזרת. והשנייה, מאפשרת חשיפה מרובה של אמצעיים ויזואליים.

בראשית הדיון ניתן להבחין ב**שוני שבין העיתונים**. שוני זה מבטא את הגישות השונות שנוקטים העיתון "ידיעות אחרונות" המייצג את העיתונות הכללית, אל מול עיתון "המודיע המייצג את העיתונות החרדית. ניתן לראות שבגישה הראשונה יש ביטוי רב לוויזואליות ולצורך לחשוף את האמת במלואה. לעומת הגישה השנייה, הנוטה להעביר את המידע באופן מילולי יותר ופחות ויזואלי.

בהמשך הדיון ומתוך עדויות ודברים שנאמרו מאישים שונים ניתן להסיק כי **כיום התקשורת הכללית דואגת להפעיל צנזורה עצמית** ואינה מפרסמת כל תמונה שמגיעה למערכת. ראיות לכך הינן, אי פרסום תמונתה של שלהבת פס ואי פרסום של תמונות קשות מזירת הפיגוע באיתמר-רצח משפחת פוגל אשר גם מערכת ידיעות אחרונות וגם מערכת ערוץ 2 באינטרנט בחרו שלא לפרסם תמונות אלו. יצוין כי התמונות הקשות והמדוברות, פורסמו ברשתות חברתיות שונות ובאתרי אינטרנט שונים. דבר המלמד שגם לתקשורת הכללית יש גבולות וקוים אדומים.

מהעדויות השונות שצוינו בדיון ניתן לראות שיש פגיעה במשפחות ההרוגים בעצם פרסום גופתם. ראיות לכך הינן, עדותה של רינה מיטשל שבנה נרצח ועדות האח שאחותו נרצחה במועדון הבר נוער בתל אביב ועוד.

בעניין הלוחמה הפסיכולוגית והסברתית ניתן לראות בדיון הצדקות שונות ושלילתם בעניין זה. השאלה היכן עובר הגבול בעניין זה היא בעייתית ואינה ניתנת לתשובה חד משמעית. יש דעות שטוענות שישנו צורך ב'פרסום זוועות לצורך חשיפת האמת והעוולה וכך נזכה לתהודה עולמית ומאידך יש דעות הטוענות 'שאל לנו לאבד צלם אנוש ולהתיר פרסום שכזה'.

מסקנה נוספת שניתן לציין היא שקיים בתקשורת צנזורה וסינון עצמי. כלומר, אמצעי התקשורת יבחרו מה לסקר ואיך על פי השקפתם. לדוגמא הסיקור הפלסטי לרוב יציג תמונות מזווית הראיה שלו ואת הפגועים הפלסטינים. דוגמא נוספת, צרפת, מפרסמת תמונות של פצועים והרוגים בזמן פיגועים במדינות זרות אך את התמונות מהאירועים הקשים שמתרחשים במדינתה מצנזרת.

סיכום

עבודה זו מציגה את השוני בין העיתונים השונים, העיתונות הכללית ("ידיעות אחרונות") והעיתונות החרדית ("המודיע") ואת הדיון הציבורי סביב הסיקור התקשורתי הוויזואלי בעת פיגועים ואירועים הרי אסון. הגישה הראשונה, "ידיעות אחרונות", מציגה את אלו שבעד חופש הביטוי, חופש המידע וזכות הציבור לדעת. לעומת הגישה השנייה, "המודיע", מציגה את אלו שמצדדים בזכותו וכבודו של האדם והמת וכן בפרטיותו.

קביעת קווים ברורים מעט קשה, מחד על כף המאזנים נמצאים כבוד האדם, המת ומשפחתו ומאידך נמצא רצון הציבור, כפי שמעידה ח"כ יחימוביץ בדבריה, "הציבור רוצה לראות את זה", לא רק רצון הציבור עומד על כף זו אלא גם הרצון לחשוף את האמת ולהראות את אותן הזוויות, לציבור בישראל ולעולם. אך נותרת השאלה, האם חשיפת האמת ורצונו של הציבור מצדיק פגיעה עזה ברגשות ובמוסר? שאלתו של משגב את השר בנט מחדדת את הדברים שכן 'האם צריך לאבד צלם אנוש?' ו'מה עם כבוד המת?'.

יתרה מזאת, בהשוואה של סיקור פיגועים בין ישראל לארה"ב ניתן למצוא הבדל משמעותי. בניגוד לסיקור בישראל, בסיקור פיגועי ספטמבר 2001 בארה"ב הציגו את המוות אך באופן סמוי (תמונה 17). היש ללמוד מהם? לדעתי, כן. בהצגת תמונות שניכר בהם זילות המת אין כל תועלת לחברה אלא בעיקר פגיעה במת ובמשפחתו. העדויות השונות בדיון מציגות זאת. יתרה מזאת, אם ארה"ב יכלה לפרסם אסון כה גדול ורב ממדים בזווית מרוחקת ועדיין לייצר זעזוע אצל הצופים, זה מעיד שגם כאן בארצנו אנו יכולים לעשות זאת ולסקר את המוות באופן סמוי. מה עוד שמבחינת ההלכה יש בפרסום זה פגיעה, שכן כבודו של המת נגזר מתוך רצונו של האדם להשאיר זכר טוב בעולם ואם שמו יפגע אזי בטלים מאמציו להותיר חותם חיובי. יתרה מזאת ההלכה קובעת שיש להימנע מלהביט בפני המת. בהצגת פרסום גופת המת אנו פוגעים בשמו ובכבודו.

לסיכום אציין שבעודי כותבת את העבודה זו, והנה אנו מתבשרים על עוד פיגוע בדרך לאיתמר ויומיים למחרת עוד שני פיגועים בירושלים. האם פרסום הגופות יגרום לעולם להגיב בצורה טובה בשביל ישראל? האם הזעזוע בעולם אותו רצה לראות, ראש הממשלה נתניהו אחרי פרסומי

התמונות מהפיגוע בהר נוף התקיים? הרי התפרסו תמונות מחרידות מאותו אירוע. אכן הדבר לא התגשם ולא נראה כל זעזוע מרחיק לכת. שכן עולם כמנהגו נוהג, ככתוב "עשו שונא ליעקב", שנאת יהודים הייתה ולצערנו תמשיך להיות. ויחד עם זאת, אין לנו לנהוג ולבזות את בני עמנו כפי שעושים שכנו.

לדעתי, ניתן להסתפק בפרסום תמונות מזוויות מרוחקות מהאירוע, ללא תמונות חיות של אנשים פצועים, גופות מתבוססות בדם או גופות מכוסות. אפשר להסתפק בפרסום שמות ההרוגים ותמונותיהם מימים עברו ואין כל צורך בתמונות לאחר המוות שלא מוסיפות להם כבוד.

למחקר המשך, הצעתי לבחון את הסיקור האונליין בתקשורת הממוסדת והלא ממוסדת. למשל, חדשות 2 באינטרנט מול פרסומים שונים ברשתות החברתיות.

ביבליוגרפיה

אייל י' (2004) בין כבוד האדם לכבוד הרייטינג. ארץ אחרת : מראה שבורה שקיעתה המקצועית של התקשורת הישראלית. (גיליון 21).

<http://www.acheret.co.il/?cmd=articles.153&act=read&id=695&print=1>

אלוף, ה' (2003). האומנם מדינת כבוד האדם? המכון הישראלי לדמוקרטי. עמ' 8.

בירנהק, מ' (תשע"א). מרחב פרטי : הזכות לפרטיות בין משפט לטכנולוגיה. הוצאת אוניברסיטת בר אילן. עמ' 109-139.

בירנהק, מ (2008). זכויות המתים וחופש החיים. עיוני משפט לא (1) (אוגוסט 2008) עמ' 57-114.

ברק, א' (תשנ"ג). כבוד האדם כזכות חוקתית. מתוך הפרקליט מ"א, ג' תשנ"ג.

ברק, א' (1990). חופש הביטוי ומגבלותיו. מתוך : קשר 8, 1990. עמ' 91-97.

הורביץ, נ. (1996). תמונות מזווית רחוקה. מתוך אתר העין השביעית. 1 למרץ. נדלה ב- 01.10.2015.

<http://www.the7eye.org.il/43860>

ורהפטיג, א' (2009) צנעת אדם : הזכות לפרטיות לאור ההלכה. הוצאת מכון משפטי ארץ. עמ' 318-322.

זונטג, ס' (2005). להתבונן בסבלם של אחרים. הוצאת מודן. עמ' 15-17, 24-25.

זינגר, צ. (2011). ויכוח בישראל : האם לפרסם תמונות הגופות. מתוך ידיעות אחרונות 13 למרץ.

חדשות 2 (2011). הממשלה החליטה לפרסם את תמונות הגופות. מתוך אתר MAKO חדשות 2. 13 למרץ. נדלה ב- 01.10.11.

<http://www.mako.co.il/news-military/israel/Article-d7e88857ee0be21004.htm>

חוק הגנת הפרטיות, פרק א' : פגיעה בפרטיות. סעיפים 6-1. מדינת ישראל, התשמ"א-1981.

ירחי, מורן (2015). המאבק בין ישראל לארגוני הטרור הפלסטינים על סיקור הסכסוך בעיתונות הזרה. מסגרות מדיה, גיליון 14, אביב 2015.

כתב TIP (2001). שלהבת פס ז"ל התמונה שלא פורסמה. מתוך אתר tip 30 למרץ. נדלה ב- 01.10.2015.

<http://tip.co.il/news.asp?which=&id=651>

לוי, מ' (2011). פורסמו תמונות זוועה מאיתמר : "כך נוהגים במלחמה". מתוך אתר וואלה! News. 13 במרץ. נדלה ב- 01.10.2015.

<http://news.walla.co.il/item/1804014>

מורס, ט' (2010). להתבונן במותם של אחרים: הצגת צילומי גופות בתקשורת הישראלית כמנגנון הכלה והדרה.

מן, ר. (2008). הפורנוגרפיה של הטרור – פרסום תמונות המוות הוא כבר לא טאבו. מתוך אתר העין השביעית. 25 למרץ. נדלה ב- 01.10.2015.

<http://www.the7eye.org.il/21574>

משגב, א. (2014). סנאף מאז ומתמיד: כבוד השר מה עם כבוד המת? אתר הארץ, בלוג משגב לעם. 19 לנובמבר. נדלה ב- 01.10.2015.

<http://www.haaretz.co.il/blogs/misgav/.premium-1.2489876>

סגל, ז' (1996). חופש העיתונות- בין מיתוס למציאות. הוצאת פפירוס- אוניברסיטת תל אביב. עמ' 104-108.

פינס, א. (2014) פורנו של טרור. מתוך אתר mako. 18 לנובמבר. נדלה ב 01.10.2015.

<http://www.mako.co.il/video-blogs-specials/Article-ad5749f4fc2c941006.htm>

פרוטוקול מס' 337 משיבת ועדת חוקה, חוק ומשפט (09/02/2011).

קמיר, א' (2005). שאלה של כבוד- ישראליות וכבוד האדם. הוצאת כרמל ירושלים. עמ' 34-37.

רביד, ב. (2014) פרשנות|| בלשכת נתניהו מסבירים בכל מחיר, גם על דם ההרוגים. הארץ, חדשות מדיני ביטחוני. 19 לנובמבר. נדלה ב- 01.10.2015.

<http://www.haaretz.co.il/news/politics/.premium-1.2489674>

שגב, ר' (2008). חופש הביטוי הצדקות וסייגים. המכון הישראלי לדמוקרטיה. עמ' 501-555.

שליפר, ר' (2003) מדיה חדשים ומלחמה חדשה- ישנה. פתוח (5) עמ' 246-258.

תדריך נקדי (1972). רשות השידור. <http://www.iba.org.il/v1/Doc/DOC226235.pdf>

תקנון האתיקה המקצועית של העיתונות (1996).

<http://www.moaza.co.il/BRPortal/br/P102.jsp?arc=26627>

תמונות

תמונה 1 – ידיעות אחרונות, פיגוע מכונית תופת בכפר דרום (10.04.95)

תמונה 2- ידיעות אחרונות, פיגוע בצומת בית ליד (23.01.95)

תמונה 3- פיגוע במסעדת סבארו בירושלים (10.08.2001)

תמונה 4- פיגוע במסעדת סבארו בירושלים (10.08.2001)

תמונה 5- ידיעות אחרונות- רצח שלהבת פס

אני עובד בצע כסף

כבר, תושב קריית אתא, ששירת ביחידה מובחרת במודיעין ובשב"כ, רצח את יצחק קברטץ ז"ל בירייה תפוז, 5 ערבים ישראלים, ורקנו אותו את הנשקיה של הקיבוץ • לאחר מכן מכרו את הנשק לגורמים זרם הפלשתינית • התמורה – 600 אלף שקל – נתגלתה בביתו של החשוד ברצח • עמ' 2-5

בידיים של אבא בפעם האחרונה

שלחבת פס בת 10 חודשים הובאה אתמול למנוחות בחברון כשבוע לאחר שנרצחה. אלפים ליוו אותה בדרכה האחרונה, אביה יצחק, שנפצע כרגליו מהדור שרג את בתו, נשא אותה אל קברה בודיעות, על כסא גלגלים. עמ' 12-13 (צילום: אר"א פ)

סימה קדמון, בחברון, במסע הלוויה

מי עדן
פ"ס טיפוליים סבירים
www.meyeden.co.il

1-800-800-400
עד גמר המלאי • מותנה בהתחייבות ל-36 חודש

תמונה 6: המודיע – פיגוע מכוננית התופת בעפולה

תמונה 7- תמונות ההרוגים בפיגוע בקו 5. מתוך ידיעות אחרונות.

תמונה 8- בני משפחת פוגל הנרצחים בפיגוע באיתמר בידיעות אחרונות

תמונה 9 – פרסום תמונות הנרצחים בפיגוע באיתמר בעיתון המודיע

תמונות 10 – תמונות מעיתון המודיע אודות הפיגוע בהר נוף

תמונה 11 – שלהבת פס ז"ל התמונה כפי שפורסמה באתר Tip.co.il

תמונות 12

א. תמונה שהוצגה מתוך חדשות בערוץ 1 בטלוויזיה

<https://www.youtube.com/watch?v=kNuQvWWHl7U>

ב. תמונות מתוך ידיעות אחרונות

תמונה 13 – פורסמה בחדשות 2 באינטרנט

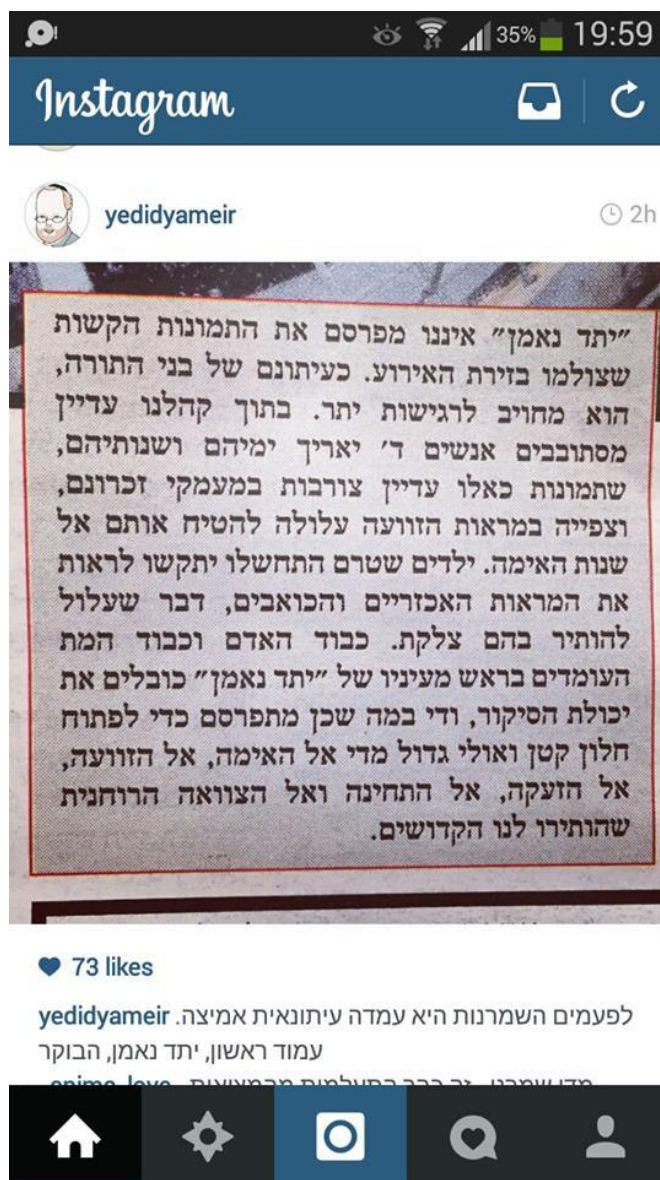
תמונות 14 – פורסמו ברשתות השונות בארץ ובעולם

תמונה 15 – פיגוע בהר נוף מתוך ידיעות אחרונות, 19.11.14

תמונה 16 – הודעה לציבור מתוך עיתון יתד נאמן.

תמונה 17 – הפיגוע במגדלי התאומים

